

ECONOMIES' HORIZONS
Економічні горизонти

DOI: doi.org/10.31499/2616-5236
Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>

ISSN
2522-9273
(print)
2616-5236
(online)

UDC: 338.48:352.07

DOI: [10.31499/2616-5236.2\(24\).2023.281149](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(24).2023.281149)

*Nataliia Barvinok, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Department of Technology and Organization of Tourism and Hotel and Restaurant
Business*

**ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ І
ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ГАЙВОРОНСЬКОЇ ТА
ЗАВАЛІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
КИРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**ASSESSMENT OF TOURIST AND RECREATIONAL POTENTIAL AND
TOURIST INFRASTRUCTURE IN INDIVIDUAL UNITED TERRITORIAL
COMMUNITIES OF KIROVOGRAD REGION**

***Анотація.** В статті проведено комплексну оцінку сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу та туристичної інфраструктури Гайворонської та Заваллівської об'єднаних територіальних громад. Проаналізовано окремо природний туристично-рекреаційний потенціал та культурно-історичний і їх взаємозв'язок для розвитку окремих видів туризму, які матимуть найвищий шанс на розвиток в досліджуваній місцевості. Визначено, що важливо звернути увагу на такі види туризму як зелений сільський туризм, екстремальні види туризму, велотуризм, водні види туризму та подієвий туризм. Розглянуто стан та встановлено перспективи розвитку туристичної інфраструктури територіальних громад. Зазначено, що розвиток туристично-рекреаційної діяльності, а на основі цього покращення інфраструктури, розвиток малого і середнього бізнесу та додаткове капіталонадходження до бюджету об'єднаних територіальних громад, буде мати позитивний вплив на їх соціально-економічний розвиток.*

***Abstract.** The article provides a comprehensive assessment of the current state of tourist and recreational potential and tourist infrastructure of some united territorial communities of Kirovohrad region, in particular Gaivoron united territorial community and Zavalliv united territorial community as an important factor in their socio-economic development.*

The natural tourist and recreational potential of the cultural and historical mouth and their interrelation for the development of certain types of tourism, which

will have the highest chance of development in the study area, are analyzed separately. It is determined that it is important to pay attention to such types of tourism as green rural tourism, extreme types of tourism (rafting, mini-mountaineering, climbing, trekking), cycling, water tourism and event tourism.

The state and prospects of development of tourist infrastructure, which is an integral part of tourist and recreational activities in the united territorial communities, including accommodation, catering, leisure, consumer services, transport infrastructure, communications and information support. It was found that the tourist infrastructure in the study area is underdeveloped, especially in rural areas and in places with significant natural potential, which have every chance to develop tourism. Particular attention should be paid to roads that do not meet international standards and negatively affect the development of tourist and recreational activities of the study area.

It is established that in order to increase the competitiveness of the tourist product of the united territorial communities it is necessary to reconstruct and improve highways, improve and expand the network of accommodation, food, entertainment, arrangement of tourist and recreational facilities, increase and diversify the network of tourist and excursion routes. tourism, providing the industry with skilled workers, promoting the development of small and medium-sized businesses and conducting effective marketing activities for advertising and communication activities, and most importantly, supporting the development of tourism and recreational activities by the united territorial communities.

It is noted that the development of tourism and recreation, and on this basis the improvement of infrastructure, development of small and medium-sized businesses and additional capital inflows to the budget of the united territorial communities, will have a positive impact on their socio-economic development.

Key words: tourist and recreational potential, united territorial communities, tourist infrastructure, natural resources, cultural and historical resources, tourism promotion, prospects for the development of tourism, marketing activities

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, об'єднані територіальні громади, туристична інфраструктура, природні ресурси, культурно-історичні ресурси, популяризація туризму, перспективи розвитку туризму, маркетингова діяльність

Постановка проблеми. Туризм та рекреація сьогодні у світі займають одне з важливих місць, адже забезпечуючи діяльність туристичної сфери країна забезпечує збереження потенціалу трудових ресурсів, діяльність бізнесу, прибуток до бюджету країни та збереження і розвиток туристично-

рекреаційного потенціалу. Привабливий туристично-рекреаційний потенціал за правильного спрямування роботи сприяє розвитку туристичної інфраструктури, а внаслідок, призводить до збільшення туристичних потоків. Все вище наведене має позитивний вплив на

соціально-економічний розвиток країни в цілому та окремих її регіонів.

На сьогоднішній день в умовах російсько-української війни туризм в Україні зазнає величезних втрат як зі сторони турпотоків, яких майже нема, так і зі сторони втрат туристично-рекреаційного потенціалу територій, які потрапили під окупацію та постраждали внаслідок бойових дій. На відновлення туристичної сфери в післявоєнний період потрібні будуть колосальні капіталовкладення та активне сприяння туристичним потокам, щоб якомога швидше відновити та, при можливості, відбудувати туристичну сферу. Одним із напрямів такої відбудови та популяризації туризму в Україні має бути розвиток туризму в об'єднаних територіальних громадах (далі ОТГ).

Україна має високий туристично-рекреаційний потенціал, проте нерівномірне розподілення його по всій території країни. Навіть враховуючи це, кожен регіон країни є багатим на туристично-рекреаційні ресурси як природні, так і культурно-історичні, що говорить про можливість розвивати туризм на досить високому рівні. Кожен регіон країни має в певній мірі розвинену інфраструктуру, яка потребує удосконалення та розширення, можливість чого підвищується під час розвитку туризму.

Враховуючи реалії економічного розвитку України та децентралізацію влади, що передбачає передачу значної частини фінансів та владних повноважень на місця, варто

детальніше розглянути та вивчити можливості та роль ОТГ у розвитку туризму, а ролі туризму у соціально-економічному розвитку ОТГ.

На сьогоднішній день важливим є питання дослідження сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу та інфраструктури в ОТГ, що є важливим чинником формування конкурентоспроможного турпродукту певної місцевості. Підвищення конкурентоспроможності є важливим чинником збільшення туристичних потоків, а як наслідок, збільшення зайнятості населення, розвитку малого та середнього бізнесу та збільшення прибутків до місцевого бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченням теоретичних і практичних аспектів розвитку туризму в територіальних громадах займались Н. Чир, Р. Качаровський, М. Павлушенко, І. Єрко, Ю. Є. Дащук, М. І. Лепкий О. В. Герасименко, М. О. Растворова, О. С. Альбащенко, О. О. Долинська, О. І. Коркуна, О. В. Никига, О. Г. Підвальна, Є. Ю. Шекета, Н. П. Казюка, Т. Ю. Примак та інші.

С. В. Качала та Б. Р. Іваночко досліджуючи шляхи раціонального зростання рекреаційно-туристичних комплексів ОТГ зазначають, що туристична галузь є важливою для громад, адже сприяє підприємницькій активності в громадах, збільшує надходження до місцевих бюджетів, збільшує зайнятість та формує позитивний імідж громади [13].

Н. Чир, Р. Качаровський, М. Павлушенко в своїх дослідженнях зазначають, що умови проведення децентралізації влади дають змогу вже сьогодні територіальним громадам отримати значну фінансову підтримку держави. Це створює передумови для проведення модернізації туристичної інфраструктури в межах ОТГ, що уможливить покращення сервісу та умов перебування туристів у громадах, а отже, збільшення туристичного потоку [27].

І. Єрко, Р. Качаровський, Н. Чир та Ю. Козачук вивчаючи сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі у новостворених об'єднаних територіальних громадах Волинської області в умовах децентралізаційних процесів звертають увагу на існуючі тенденції туристичної галузі як рятівного містка громад. Вказують, що це дозволить розширити мережу туристичних об'єктів, провести модернізацію туристичної інфраструктури в межах ОТГ, що дасть змогу покращити сервіс та умови перебування туристів в громадах, а отже збільшити їх кількість. Проведені заходи сприятимуть покращенню стану соціально-економічного комплексу громад [9].

Ю. Є. Дащук та М. І. Лепкий досліджуючи аспекти управління туристично-рекреаційною діяльністю в об'єднаних територіальних громадах зазначають, що тісна взаємодія суб'єктів, які мають пряме або опосередковане відношення до управління туристично-

рекреаційною діяльністю, поглиблення їх знань щодо ефективної її організації та чітко сплановані та обраховані рішення неодмінно сприятимуть активізації розвитку туристично-рекреаційної сфери ОТГ та реалізації практичних ідей для її зростання [4].

О. В. Мельник, Н. В. Мельник, А. В. Мельник, Р. Є. Качаровський вивчаючи рекреаційно туристичний потенціал ОТГ зауважують про важливість та необхідність покращення туристично-рекреаційної атрактивності ОТГ та розробку заходів щодо вирішення проблемних моментів: пошук джерел фінансування, модернізація та розширення мережі туристичних об'єктів, удосконалення наявних та розробка нових туристичних маршрутів, повна реконструкція автошляхів за міжнародними стандартами, ребрендинг, посилення рекламно-інформаційної політики [17].

Т. Ю. Примак зазначає, що для створення сприятливого бізнес-середовища розвитку туризму у регіоні, залучення інвестицій та формування його позитивного іміджу необхідна ефективна регуляторна політика щодо оптимізації діяльності регіональних органів управління туризмом, створення відповідних дорадчих органів, громадських інститутів, туристичних кластерів для реалізації інвестиційних проєктів і просування туристичних можливостей дестинацій [21].

Г. Я. Ільницька-Гикавчук в своїх дослідженнях зазначає, що розвиток сфери туризму особливо важливий для сільських територій,

оскільки сприяє створенню нових робочих місць, залученню місцевого населення до туристичного процесу, активізації підприємницької діяльності в регіоні, наповненню бюджету податковими надходженнями, збереженню та популяризації історико-культурного потенціалу території [12].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на те, що дослідженням розвитку туризму, оцінці туристично-рекреаційного потенціалу та туристичної інфраструктури в ОТГ присвячено ряд наукових публікацій різних авторів, все ж виникає необхідність детальніше вивчати це питання. Більшість праць щодо оцінки та розвитку туризму в ОТГ присвячено північним, західним, та в певній мірі південним областям України. ОТГ Кіровоградської області також володіють значним туристично-рекреаційним потенціалом та потребують детальнішого вивчення перспектив розвитку та розробки заходів щодо підвищення конкурентоспроможності.

Відтак, **метою статті** є оцінка туристично-рекреаційного потенціалу і туристичної інфраструктури в окремих об'єднаних територіальних громадах Кіровоградської області, а саме: Гайворонського ОТГ та Заваллівської ОТГ Голованівського району.

Завдання статті. Для досягнення поставленої мети у дослідженні передбачено вирішення таких завдань:

- розгляд об'єднаних територіальних громад як об'єктів

- для розвитку туристично-рекреаційної діяльності;

- оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Гайворонської ОТГ та Заваллівської ОТГ;

- оцінка інфраструктури як важливого чинника розвитку туристично-рекреаційної діяльності Гайворонської ОТГ та Заваллівської ОТГ;

- розробка напрямів діяльності щодо підвищення конкурентоспроможності ОТГ в туристично-рекреаційній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Багатий природно-рекреаційний та культурно історичний потенціал, певний спектр інфраструктурних об'єктів в ОТГ України є важливим чинником розвитку туризму в країні. Розвиток туризму в умовах сьогодення спонукає до розширення ролі адміністративних територій як окремих туристичних комплексів [28].

У сучасних умовах формування об'єднаних територіальних громад, розвиток туризму має суттєвий вплив на стабілізацію економічного розвитку населених пунктів, забезпечення зайнятості населення громад, їх виходу з соціально-економічної кризи, забезпечує демографічну стабільність. Правильне і ефективне використання туристичних ресурсів об'єднаних територіальних громади, дає можливість зацікавити та привернути увагу як туристів, так і інвесторів до певних територій, що в свою чергу забезпечує розвиток ОТГ і країни загалом.

Згідно зі змістом статті 140 розділу 11 Конституції України, територіальна громада – це жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста [14]. У статті 1 розділу 1 Закон України від 21 травня 1997 року «Про місцеве самоврядування в Україні» визначається, що територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням в межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр [25]. Цей Закон проголошує територіальну громаду первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень, а також включає територіальну громаду в систему місцевого самоврядування в Україні.

До ознак територіальних громад належать такі:

- їхня територія завжди збігається з межами населеного пункту або кількох населених пунктів;
- між членами територіальної громади існують відносно стійкі прямі соціальні зв'язки, що виникають із приводу проживання на відповідній території;
- члени територіальної громади – це фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які постійно проживають у відповідному населеному пункті [16].

Норми Закону України «Про добровільне об'єднання

територіальних громад» регулюють відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад [24].

Для ефективного і стабільного розвитку туристичного бізнесу важливим є можливість розвитку на різних ієрархічних рівнях – держави, регіонів та об'єднаних територіальних громад. В умовах політики децентралізації в Україні, яка останніми роками успішно впроваджувалась, сфера гостинності, а відтак, і туристична сфера, мала можливість успішно розвиватись на локальному рівні, у зв'язку із зростанням ролі місцевих громад у процесах управління регіональним розвитком [15].

На території Кіровоградської області станом на 01.05.2022 року утворено 49 ОТГ [7], серед яких у Голованівському районі на основі колишнього Гайворонського району створено дві об'єднані територіальні громади – Гайворонську міську ОТГ та Заваллівську селищну ОТГ.

До складу Гайворонської міської ОТГ (центр у м. Гайворон) увійшли 17 населених пунктів – одне місто і 16 сіл: м. Гайворон, с. Бандурове, с. Берестяги, с. Бугове, с. Вікнина, с. Долинівка, с. Казавчин, с. Моцене, с. Переямпіль, с. Покровське, с. Прогрес, с. Садове, с. Солгутове, с. Соломія, с. Тополі, с. Хашувате, с. Червоне [3]. Площа ОТГ становить 440.2 км², а кількість населення – 24710 осіб. Густота населення – 56,16 осіб/км².

До складу Заваллівської селищної ОТГ (центр у смт Завалля)

увійшли 12 населених пунктів: смт Завалля, с. Чемерпіль, с. Ташлик, с. Березівка, с. Жакчик, с. Могильне, с. Кленове, с. Вільховецьке, с. Таужне, с. Тракт, с. Червоні Маяки, с. Салькове [10]. Площа ОТГ становить 256 км², а кількість населення – 10961 особа. Густота населення – 42,82 особи/км².

Перспективи розвитку туризму в ОТГ та в подальшому позитивний вплив на соціально-економічний розвиток ОТГ, полягають в тому, що:

- 1) ОТГ мають володіти відносно багатим та унікальним туристично-рекреаційним потенціалом для розвитку різних видів туризму;
- 2) ОТГ мають володіти та/або сприяти розвитку інфраструктури задля збільшення кількості туристів;
- 3) ОТГ мають залучати місцеве населення до розвитку туризму;
- 4) ОТГ мають залучати інвесторів до розвитку туризму.

Найпершою і найважливішою умовою для розвитку туризму в ОТГ є наявність туристично-рекреаційних ресурсів, які є основою для створення різноманітних туристичних атракцій спрямованих на широку цільову аудиторію. Для збільшення та розширення цільової аудиторії туристичної індустрії в ОТГ має розвиватись не один напрям туризму, а хоча б декілька (бажано пов'язаних між собою), що можливо лише за наявності природних, і культурно-історичних туристичних ресурсів (рис. 1).

Гайворонська ОТГ і Завалівська ОТГ володіють порівняно високим туристично-

рекреаційним потенціалом, що сприяє розвитку туризму на цій території. Кліматичні умови і ресурси сприятливі для здійснення рекреації і туризму впродовж року, проте літній період більш сприятливий, що спричинено наявністю туристично-рекреаційних ресурсів саме для розвитку літнього відпочинку.

У Гайворонській ОТГ та Завалівській ОТГ багато комбінації використання туристично-рекреаційних ресурсів, але їх компоненти розташовуються нерівномірно і якість їх нерівноцінна. Особливе місце варто виділити природним рекреаційним ресурсам, до яких на досліджуваній території відносяться кліматичні, водні, біотичні та ландшафтні.

Кліматичні природні ресурси досліджуваної території представлені помірно-континентальним, недостатньо вологим кліматом з жарким та сухим літом і м'якою малосніжною зимою. Найтепліший місяць року – липень, коли середньомісячна температура повітря досягає в середньому +20-21 °С [6].

Важливе рекреаційне значення в Гайворонській та Завалівській ОТГ мають водні ресурси, зокрема р. Південний Буг та р. Яланець, каскад ставків у с. Бандурове, а також наявність різних джерел. Річки Південний Буг та Яланець на досліджуваній території мають переважно спокійну не швидко течію з відносно невеликою глибиною та широкою долиною.

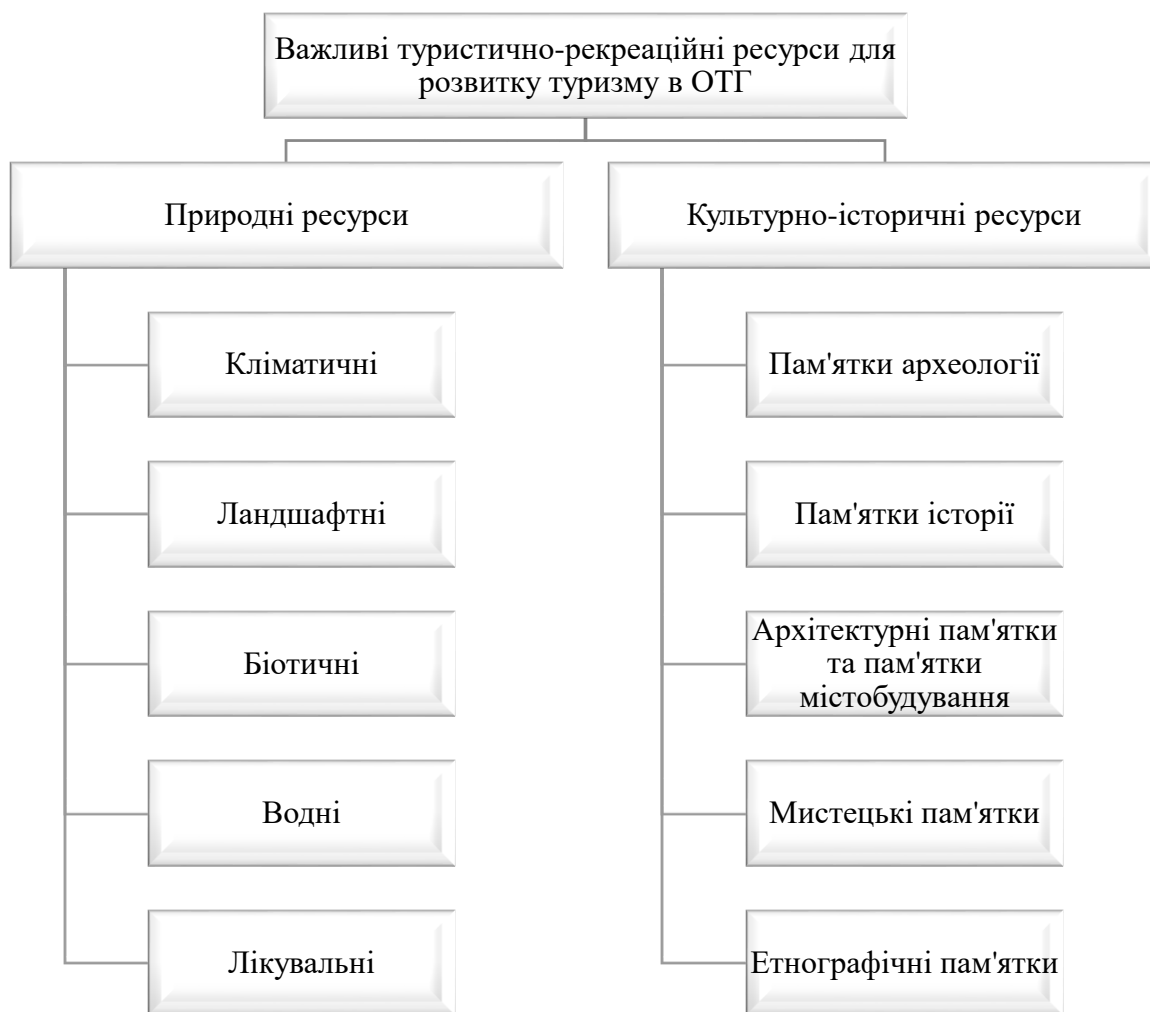

Рис. 1. Важливий туристично-рекреаційний потенціал для розвитку туризму в ОТГ

Джерело: побудовано автором за даними [8, 20].

Проте, на р. Південний Буг наявні оригінальна за будовою Гайворонська гідроелектростанція з водосховищем, система «Червоних порогів», потужний майже відпрацьований кар'єр гранітів з високими (до 30 м) стінками та терасованими схилами, круті гранітні стрімчаки на схилах долини Південного Бугу в мальовничому урочищі «Соломія» [5].

Біотичні природні туристично-рекреаційні ресурси представлені переважно лісами та урочищами, які в Гайворонському ОТГ та Завалівському ОТГ займають

не значну територію та представлені штучними лісовими насадженнями сосни (урочища) та лісом Вільховатського лісництва ДП «Голованівський лісгосп». Загальна площа Вільховатського лісництва становить 5541 га. З них 5120,9 га вкриті лісовою рослинністю землі, не вкриті лісовою рослинністю 385 га, та нелісові землі які входять до складу лісництва 35,1 га [2]. Фауністичний потенціал в Гайворонській та Завалівській ОТГ представлений наявними цінними видами лікувальних трав та дикорослих ягід.

Важливе місце у розвитку туризму займають ландшафти, які на досліджуваній території представлені як природними, так і антропогенними. Особливості геологічної будови та історії розвитку зумовили різкі відмінності у ландшафтах ОТГ та його окремих частин, на обмеженій території зустрічаються різні природні та антропогенні комплекси [26].

Природні ландшафтні ресурси, які найбільше привертають увагу своєю унікальністю для розвитку туризму, відносяться виходи гранітів та стрімчаки на березі р. Південний Буг, що розташовані нижче Гайворонської Гідроелектростанції, поєднання лісового та річкового ландшафтів в межах м. Гайворона, урочище «Дубинка», ландшафтне урочище «Соломія», а також ландшафтний заказник «Казавчинські скелі», орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Бандурівські ставки», гідрологічна пам'ятка природи «Іванкова криниця», заповідне урочище «Салькове», які ще відносяться до природно-заповідного фонду досліджуваної території», та інші мальовничі ландшафти [11, 23].

Серед антропогенних ландшафтних туристичних ресурсів найбільш привабливими для розвитку туризму на досліджуваній території є відомі кар'єри Заваллівського родовища графіту, Заваллівського та Гайворонського родовищ граніту, Вікненського родовища каолінів тощо [26].

Поєднання всіх вище наведених природних туристично-рекреаційних ресурсів є прекрасною

основою для розвитку різних видів активного та пасивного туризму. Поєднання сприятливих кліматичних умов, а саме теплого і сухого літа, мальовничих пейзажів та різноманіття ландшафтів, що представлені річковим, лісовим та геоморфологічним, сприяють розвитку рекреаційно-оздоровчого туризму. Виходи гранітів та утворення порогів на р. Південний Буг нижче Гайворонської гідроелектростанції, стрімкі, скелясті береги та тераси в місцях відпрацьованих кар'єрів є основою для розвитку екстремальних видів туризму, таких як рафтинг, міні-альпінізм, скелелазіння, трекінг та інші.

Наявність спокійної течії, пологі береги з утворенням пляжів на річках, поєднані з прекрасними ландшафтами (урочища «Дубинка», «Соломія», «Салькове», ландшафтний заказник «Казавчинські скелі» є сприятливою умовою для розвитку рекреаційно-оздоровчого туризму, а саме спокійного релаксу на берегах річок. Ця місцевість є придатною також для побудови туристично-рекреаційних комплексів, де могли б оздоровлюватись як дорослі так і діти. Крім того, туристично-рекреаційні комплекси – це додатковий прибуток до бюджету ОТГ за рахунок сплачених податків, та перспектива розвитку інфраструктури за рахунок розбудови інфраструктурних об'єктів, що є безпосередньо або опосередковано пов'язані з туристичним бізнесом та беруть участь в організації туристичної діяльності.

Привабливим зі сторони додаткової організації туристичної діяльності та додаткового прибутку до бюджету є організація спортивної ловлі риби та спортивних змагань на байдарках та каное. Такі додаткові види туризму організуються зазвичай на основі туристичних підприємств, які займаються наданням можливості орендувати спорядження та приладдя. Такі види туризму – це додатковий прибуток до бюджету ОТГ за рахунок розширення кількості туристичної аудиторії, збільшення прибутків туристичних чи пов'язаних з ними підприємств та збільшення надходжень податків до бюджету ОТГ. Варто зауважити і про такий додатковий вид туризму як спортивне полювання, який також має місце та може організовуватись в лісах.

Природно-заповідний фонд разом взятих Гайворонської та Завалівської ОТГ складає всього 4 об'єкти та займає площу у 509,4 га, що є одним з найнижчих в Кіровоградській області [18]. Мережу природно-заповідного фонду досліджуваних ОТГ складають: ландшафтний заказник «Казавчинські скелі» (площа – 55 га, проголошено заповідною територією 22 лютого 2010 року), орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Бандурівські ставки» (площа – 385,6 га, створено згідно з Указом Президента України від 29.11.1994 року), гідрологічна пам'ятка природи «Іванкова криниця» (площа – 2,5 га, статус отриманий у 1993 році), заповідне урочище

«Салькове» (площа – 66,3 га, створено у 1993 році) [22].

Природно-заповідний фонд Гайворонської та Завалівської ОТГ є важливим елементом в організації туристичної діяльності, адже є основою для таких видів туризму як рекреаційно-оздоровчий, подієвий, пригодницький, спортивний та науково-пізнавальний. Крім того, вони привертають увагу не лише своєю красою, але і статусом та створюють додаткову рекламу туристично-рекреаційній сфері в ОТГ.

Не менш важливе значення у складі туристично-рекреаційного потенціалу на розвиток ОТГ мають культурно-історичні ресурси – це, зокрема, спадщина минулих епох розвитку суспільства даної місцевості і до них відносяться як різноманітні об'єкти (будівлі, споруди, пам'ятні місця, предмети тощо), так і культурна спадщина (витвори мистецтва, пісні, танці, звичаї, обряди, кухня тощо) [19]. Не менш важливе місце між культурно-історичними ресурсами займають і пам'ятки розвитку промисловості даної місцевості, що дає можливість розвиватись додатковим спеціалізованим туристичним маршрутам.

За даними Гайворонської ОТГ культурно-історичний туристично-рекреаційний потенціал ОТГ представлений рядом музеїв, музейних експонатів та об'єктів, до яких відносяться: Комунальний заклад «Гайворонський краєзнавчий музей» Гайворонської міської ради (м. Гайворон), літературний музей поета-байкаря Микити Павловича Годованця (с. Вікнина), художньо-

меморіальна зала творів професійного художника Миколи Федоровича Жидельова (м. Гайворон), народний музей-виставка творів Заслуженого майстра народної творчості України Григорія Григоровича Пилипишена (м. Гайворон), Народний музей історії 5-ї Гвардійської танкової армії (с. Хащувате), меморіальний комплекс «Хащуватська трагедія» (с. Хащувате), Стадіон «Прибужець» (м. Гайворон), бронзове погруддя Василю Стусу (м. Гайворон), пам'ятник Тарасу Григоровичу Шевченку (м. Гайворон). Особливе місце займають культурно-історичні об'єкти розвитку промисловості на даній території: Гайворонська вузькоколія (єдина вузькоколія діюча на території України), залізничний міст вузької колії, Гайворонська ГЕС, млин Дистеля (м. Гайворон), Залізничний квартал, водонапірні башти, дерев'яний вузькоколіяний вагон «Шляховимірювач», вузькоколіяні снігорозкидачі, Гайворонський спеціалізований гранітний кар'єр, автомобіль ЗІМ, паровоз МТ-202, вузькоколіяний паровоз ГР-280, пам'ятний знак трудової слави «Трактор Універсал-2», автомобіль ЗІС-5 (пам'ятник трудової слави), водяний млин (с. Соломія). Крім того кожне село має церкви та об'єкти важливі для розвитку релігійно-паломницького туризму, серед яких важливі місце відводиться: Хрестовоздвиженській церкві в с. Солгутові (збудовано в 1771 р.), джерелу Престольному (утворилось на місці зруйнованої за часів татаро-монгольської навали церкви та має багату і цікаву

історію), джерелу «Іванкова криниця», яка ще є гідрологічною пам'яткою цієї місцевості.

Також поблизу м. Гайворон виявлені поселення Трипільської (III тисячоліття до н.е.) і Черняхівської (II-V ст.н.е.) культур. У 1960-61 р.р. досліджено Гайворонське поселення VI-VII ст., яке вважається одним із центрів чорної металургії давніх слов'ян. Виявлено 25 залізоплавильних печей, залишки напівземлянкового житла, виробничий інвентар, прикраси, побутові речі, кераміку тощо [3].

Заваллівська ОТГ в порівнянні з Гайворонською має менше об'єктів культурно-історичного значення, однак вони не менш значущі – це: Заваллівське родовище графіту, Заваллівський графітовий комбінат, Заваллівський гранітний комбінат, ТОВ «Чорнокіт», вузькоколія, яка є одним із шляхів сполучення з Гайворонською ОТГ. Знову ж важливими для розвитку релігійно-паломницького туризму є Церква Косьми і Деміана в смт Салькове (побудована в 1897 р.) та Покровська церква в с. Могильне (побудована в 1754 р.)

Територію Гайворонської ОТГ та Заваллівської ОТГ можна віднести до давнього освоєння, підтвердженням чому є виявлення археологічних знахідок, хоча деякі зараз є затопленими водами Гайворонського водосховища. За дослідженнями [26] ОТГ визначаються, як території, яким притаманні риси старопромислових районів і зазнали потужних антропогенних змін.

Туристична інфраструктура для розвитку туристично-

рекреаційної діяльності ОТГ займає одне з важливих місць, яка, крім того, ще й позитивно впливає на соціально-економічний розвиток території.

Туристична інфраструктура розглядається як сукупність елементів: заклади розміщення, харчування, дозвілля, побутове обслуговування, транспортна інфраструктура, зв'язок та інформаційне забезпечення.

Незважаючи на достатній туристично-рекреаційних потенціал досліджуваної території, такого не можна сказати про інфраструктуру. Заклади розміщення в ОТГ представлені готельно-ресторанними комплексами («Нептун», «Конкорд», «Україна», «Антарель»), кількість яких є недостатньою для розвитку туристично-рекреаційної діяльності місцевості, крім того, розміщення їх є нерівномірним і зосередженим у м. Гайворон.

Заклади харчування представлені ресторанами («Нептун», «Конкорд», «Корона», «Рандеву», «Едезія» в м. Гайвороні та «Гросан», «Для друзів» в смт Завалля), різними кав'ярнями та барами, кількості та різноманіття яких також є мало для розвитку туристично-рекреаційної діяльності регіону. Заклади розваг є не розвиненими в даній місцевості, що значно знижує туристично-рекреаційну привабливість досліджуваного регіону. ОТГ в певній мірі забезпечені торговельними закладами, найбільші з яких це: супермаркети «АТБ», «Люкс-маркет», «Файно-маркет» та іншими невеликими продуктовими магазинами.

Широкою і забезпеченою є мережа аптек, які наявні навіть у сільській місцевості.

Транспортна інфраструктура має розгалужену сітку доріг та залізниці і представлена сільськими дорогами, міжміськими шляхами сполучення, автомобільним шляхом територіального значення у Вінницькій та Кіровоградській областях Т0207, автомобільним шляхом регіонального значення в Одеській області Р71, а також за 30 км від ОТГ проходить автомобільний шлях міжнародного значення М05 та залізничним сполученням за напрямками Гайворон-Вінниця, Гайворон-Рудниця. В межах громад діють сім автозаправок та дві станції технічного обслуговування автомобілів.

Поштові послуги забезпечуються логістичними компаніями: «Укрпошта», «Нова Пошта», «Justin», «Meest». Телефонний зв'язок існує завдяки операторам мобільного зв'язку компаній ПрАТ «Київстар», «Lifecell», «Vodafone», «Інтертелеком» (CDMA), сервісному центру ПАТ «Укртелеком».

Мережа фінансових установ представлена такими суб'єктами підприємницької діяльності: ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «Приват Банк», ПАТ «Райфайзен Банк», ПАТ «Альфа Банк».

Отже, розглянувши інфраструктуру та її якість для розвитку туристично-рекреаційної діяльності досліджуваних ОТГ, важливо зауважити про проблему

невідповідності транспортно-експлуатаційних характеристик автомобільних доріг загального користування сучасним вимогам щодо рівності та твердості, неузгодженість їх розвитку з темпами автомобілізації, нерівномірне та недостатнє забезпечення закладами розміщення та харчування, віддаленість між собою поштових відділень, слабе покриття мережею мобільного зв'язку та мережею Інтернет в сільській місцевості.

Основною проблемою в досліджуваних ОТГ – є відсутність інфраструктурного облаштування й інформаційного забезпечення в найбільш привабливих об'єктах з природніми туристично-рекреаційними ресурсами, що не дає в повній мірі їм розвиватись та приносити від цього прибуток та користь ОТГ. Розвиток інфраструктури в ОТГ дає можливість розвиватись малому та середньому бізнесу та має позитивний вплив на соціально-економічний розвиток, забезпечуючи додатковими місцями працевлаштування місцеве населення

Крім того, враховуючи факт багатства Гайворонської ОТГ та Заваллівської ОТГ на природні та етнокультурні туристичні ресурси є низький рівень розвитку зеленого сільського туризму, який є важливим чинником соціально-економічного розвитку сільської місцевості та є актуальним в умовах сьогодення. Розвиток зеленого туризму дає можливість в сільській місцевості відкривати мешканцям власну справу, в

результаті чого підвищувати рівень самозайнятості, знижувати рівень безробіття та водночас підвищувати рівень доходів, що неодмінно призводить до зростання сукупного попиту та збільшення обсягів виробництва (у тому числі продукції місцевого виробництва) [1].

Для покращення туристично-рекреаційної атрактивності, залучення коштів вітчизняних та іноземних інвесторів, задоволення потреб галузі, нарощування обсягів туристичних послуг та збільшення туристичних потоків необхідно здійснювати оптимізацію туристичної інфраструктури та маркетингову діяльність з метою популяризації туристичного продукту досліджуваних ОТГ. Серед першочергових заходів слід провести:

- реконструкцію та покращення автошляхів відповідно до міжнародних стандартів;
- розширення та покращення умов мережі закладів розміщення та харчування (опираючись на зелений сільський туризм);
- залучення інвестицій у розвиток інфраструктури та розвиток туристично-рекреаційної діяльності;
- облаштування відповідно вимогам рекреаційних зон, культурно-історичних об'єктів та об'єктів природно-заповідного фонду;
- створення віртуальних 3D-турів для показу туристично-рекреаційних об'єктів;
- збільшення та урізноманітнення мережі туристично-екскурсійних шляхів;

- забезпечення галузі кваліфікованими спеціалістами туристичного менеджменту, екскурсійної діяльності та готельно-ресторанного бізнесу;
- сприяння розвитку малого та середнього бізнесу;
- розширення та забезпечення галузі заходами розважального характеру
- посилення рекламно-інформаційної політики (участь у конференціях, виставках, реклама у ЗМІ, на Web-сайтах, пресури, інформаційні таблиці-вказівники, використання інноваційних маркетингових заходів) задля просування туристичного продукту на ринку турпослуг.

Крім зазначених вище заходів, важливим є питання розширення можливостей організації різних видів туристично-рекреаційної діяльності, яка може бути прибутковою і актуальною в умовах сьогодення. Це такі види туризму як зелений сільський туризм, етнотуризм, туризм верхової їзди, велотуризм, екстремальні види туризму, подієвий туризм. Важливим елементом є їх візуалізація та розбудова необхідної інфраструктури, що позитивно відобразиться на загальному вигляді інфраструктури місцевості. Як чинник розбудови та розвитку етнотуризму варто звернути увагу на створення «тематичних сіл», що допоможе успішно розвивати зелений сільський туризм.

Висновки з даного дослідження.

Отже, враховуючи проведення децентралізацію та створення ОТГ туристично-рекреаційна діяльність стає одним із перспективних напрямків їх соціально-економічного розвитку. Наявність та багате різноманіття туристично-рекреаційного потенціалу (природного та культурно-історичного), наявність розвиненої інфраструктури та раціональна організація маркетингової діяльності підвищують можливість успішного розвитку туризму в ОТГ.

Дослідження показало, що Гайворонська ОТГ та Заваллівська ОТГ Голованівського району Кіровоградської області мають відносно багатий туристично-рекреаційний потенціал, проте не на достатньому рівні розвинену інфраструктуру, що не дає на повну потужність розвиватись туризму в досліджуваних ОТГ. Важливо звернути увагу на покращення транспортних шляхів, збільшення, розширення та покращення сервісних умов закладів розміщення та закладів харчування і проведення маркетингової політики задля популяризації туристичного продукту на ринку.

Важливе місце займає створення нових туристичних атракцій, розширення видового складу туризму, який має всі можливості розвиватись в даній місцевості, враховуючи багатий туристично-рекреаційний потенціал. Сюди відносимо зелений сільський туризм, екстремальні види туризму, велотуризм, водні види туризму та подієвий туризм.

References:

- Arkhytova, L. M. (2017). *Stratehiia rozvytku turyzmu obiednanykh terytorialnykh hromad Karpatskoho rehionu [Strategies for the development of tourism in the united territorial communities of the Carpathian region]. Stan ta perspektyvy rozvytku kulturolohichnoi nauky v Ukraini – Status and prospects for the development of cultural science in Ukraine, 18, 18-21 [in Ukrainian].*
- Vilkhovatske lisnytstvo [Vilkhova Forestry]. *leshoz.ucoz.ua*. Retrieved from: https://leshoz.ucoz.ua/publ/vilkhovatske_lisnictvo/1-1-0-11 [in Ukrainian].
- Haivoronska miska terytorialna hromada: Sklad hromady [Haivoron City Territorial Community: Community composition]. *haivoron-miskrada.gov.ua*. Retrieved from: <https://haivoron-miskrada.gov.ua/sklad-gromadi-15-36-10-10-02-2021/> [in Ukrainian].
- Dashchuk, Yu. Ye. & Lepkyi, M. I. (2019). *Deiaki aspekty upravlinnia turystychno-rekreatsiiniou diialnistiu v ob'iednanykh terytorialnykh hromadakh [Some aspects of the management of tourist and recreational activities in united territorial communities]. Turystychnyi ta hotelno-restoranni biznes v Ukraini: problemy rozvytku ta rehuliuвання: materialy Kh Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Tourism and hotel and restaurant business in Ukraine: problems of development and regulation: materials of the X International scientific-practical conference. (pp. 28-31). Cherkasy: ChTTU [in Ukrainian].*
- Denysyk, H. I. & Kiziun, A. H. (2021). *Ekstremalni turyzm u mezhakh serednoho pobuzhzhia (Haivoronskyi oseredok) [Extreme tourism within the middle ground (Gaivoron center)]. Turystychnyi brend yak chynnyk formuvannia pozytyvnoho imidzhu Haivoronskoi miskoi terytorialnoi hromady: (provodytsia v ramkakh turystychnoho festyvaliu «GoodoK_Fest»): materialy Vseukr. nauk.- prakt. Konf – Tourist brand as a factor in forming a positive image of the Gaivoron city territorial community: (held as part of the tourist festival «GoodoK_Fest»): materials All-Ukrainian. scientific-practical conf. (pp. 59-63). Uman: Vizavi [in Ukrainian].*
- Denysyk, H., Sytnyk, O., Kravtsova, I. & Stefankov L. (2020). *Rehionalni zminy klimatu mizhazonalnoho heoekotonu Ukrainy «Lisostep-Step» [Regional climate changes of the interzonal geocotone of Ukraine «Forest-Steppe»]. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, 49(2), 36-47. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.20.2.4>.*
- Detsentralizatsiia: Kirovohradska oblast [Decentralization: Kirovohrad region]. *decentralization.gov.ua*. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/areas/0522> [in Ukrainian].
- Dorofieieva, Kh. M. (2017). *Analiz vplyvu naiavnosti ob'iektiv kulturno-istorychnoi spadshchyny na turystychnu pryvablyvist rehionu [Analysis of the impact of the presence of cultural and historical heritage sites on the tourist attractiveness of the region]. Ekonomika i suspilstvo – Economy and society, 13, 184-190 [in Ukrainian].*
- Yerko, I., Kacharovskiy, R., Chyr, N. & Kozachuk Yu. (2019). *Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku turystychnoi haluzi u novostvorenykh ob'iednanykh terytorialnykh hromadakh Volynskoi oblasti v umovakh detsentralizatsiinykh protsesiv [Current state and prospects of development of the tourism industry in the newly created united territorial communities of Volyn region in the conditions of decentralization processes]. Pryroda Zakhidnoho Polissia ta prylehlykh terytorii – Nature of Western Polissya and adjacent territories, 16, 99-103 [in Ukrainian].*
- Zavallivska hromada: ofitsiyni sait [Zavalliv community: official site]. *zavallivska-gromada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zavallivska-gromada.gov.ua/>. [in Ukrainian].

- Zapovidne urochyshe «Salkove» [Salkove Nature Reserve]. oblast.kr.ua. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20140702050930/http://oblast.kr.ua/priroda/urochischa/2001-zapovidne-urochishhe-quot-salkivske-quot.html> [in Ukrainian].
- Ilnytska-Hykvachuk, H. Ya. (2022). Otsinka turystychnoho potentsialu Skolivskoi terytorialnoi hromady Lvivskoi oblasti [Assessment of the tourist potential of the Skoliv territorial community of the Lviv region]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 2, 113-115 [in Ukrainian].
- Kachala, S. V. & Ivanochko, B. (2020). Rozvytok infrastrukturalnoi komponenty yak zasobiv rekreatsiino-turystychnoho zrostannia ob'iednanoi terytorialnoi hromady Ivano-Frankivskoi oblasti [Development of the infrastructure component as a means of recreational and tourist growth of the united territorial community of Ivano-Frankivsk region]. *Ekolohichna bezpeka ta zbalansovane vykorystannia resursiv – Environmental security and balanced use of resources*, 1(21), 91-100. DOI: [https://doi.org/10.31471/2415-3184-2020-1\(21\)-91-100](https://doi.org/10.31471/2415-3184-2020-1(21)-91-100) [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy: ofits. tekst. Kyiv: KM, 2019, 96 [Constitution of Ukraine: official text. Kyiv: KM, 2019, 96]. kodeksy.com.ua. Retrieved from: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-140.htm [in Ukrainian].
- Korkuna, O. I., Nykyha, O. V. & Pidvalna, O. H. (2020). Hastronomichnyi turyzm yak chynnyk sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorialnykh hromad [Gastronomic tourism as a factor in the socio-economic development of territorial communities]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 155, 40-43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/155-8> [in Ukrainian].
- Kutsenko, T. F. & Dudarenko, Ye. Yu. (2017) Ob'iednani terytorialni hromady v Ukraini: korotkyi analitychnyi ohliad [United Territorial Communities in Ukraine: A Brief Analytical Review]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 3, 64-70 [in Ukrainian].
- Melnyk, O. V., Melnyk, N. V., Melnyk, A. V. & Kacharovskiy, R. Ye. (2020). Rekreatsiino-turystychnyi potentsial Pavlivskoi OTH Ivanychivskoho raionu Volynskoi oblasti [Recreational and tourist potential of Pavlovsk OTG of Ivanychiv district of Volyn region]. *Industriia turizmu y sfera hostynnosti v Ukraini ta sviti: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku: materialy II mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z nahody 80-richchia Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Tourism industry and hospitality in Ukraine and the world: current status, problems and prospects: materials of the II international scientific-practical conference on the occasion of the 80th anniversary of Volyn National University named after Lesya Ukrainka*. (pp. 96-102). Lutsk: PP Ivaniuk [in Ukrainian].
- Myrza-Sidenko, V. & Maslova N. (2018). Pryrodno – zapovidnyi fond Kirovohradskoi oblasti: istoriia formuvannia, suchasnyi stan, tendentsii rozvytku [Natural reserve fund of Kirovohrad region: history of formation, current state, development trends]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka – Scientific notes of Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University*, 2 (45), 198-206. Retrieved from: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12546> [in Ukrainian].
- Morozova, O. S. & Morozov, O. V. (2020). Pryrodno-heohrafichni ta kulturno-istorychni resursy yak chynnyk rozvytku turystychnoi diialnosti u Khersonskii oblasti [Natural-geographical and cultural-historical resources as a factor in the development of tourism in the Kherson region]. *Rekreatsiino-turystychnyi potentsial rehioniv Ukrainy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku: materialy IV Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. – Recreational and tourist potential of the regions of Ukraine: current state, problems*

- and prospects of development: materials IV All-Ukrainian. scientific-practical internet conference. (56–59). Lutsk: Teren [in Ukrainian].
- Ohiienko, A. V. & Ohiienko, M. M. (2020). *Teoretychni zasady doslidzhennia turystychno-rekreatsiinoho potentsialu [Theoretical principles of research of tourist and recreational potential]. Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi – Problems of system approach in economy, 1(1), 31-37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-1-5> [in Ukrainian].*
- Prymak, T. Yu. & Tysh, Ya. P. (2022). *Otsinka efektyvnosti turystychnoi infrastruktury mista Zhytomyr [Estimation of efficiency of tourist infrastructure of the city of Zhytomyr]. Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience, 3, 54–59. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.3.54> [in Ukrainian].*
- Pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy. Kirovohradska oblast. Zapovidni urochysysha [Nature Reserve Fund of Ukraine. Kirovohrad region. Protected tracts]. nature.land.kiev.ua. Retrieved from: <http://nature.land.kiev.ua/pzf-spisok/pzf1-11> [in Ukrainian].
- Pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy. Kirovohradska oblast. Zapovidni urochysysha [Nature Reserve Fund of Ukraine. Kirovohrad region. Protected tracts]. nature.land.kiev.ua. Retrieved from: <http://nature.land.kiev.ua/pzf-spisok/pzf1-11>. [in Ukrainian].
- Pro dobrovilne ob'iednannia terytorialnykh hromad. Zakon Ukrainy vid 05.02.2003 r. № 157-VIII. Data onovlennia: 14.05.2020 [About voluntary association of territorial communities. Law of Ukraine of February 5, 2003 № 157-VIII. Date of update: 14.05.2020.]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>. [in Ukrainian].
- Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini. Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 r. №280/97-VR. Data onovlennia: 13.02.2022 [About local self-government in Ukraine. Law of Ukraine of 21.05.1997 №280 / 97-BP. Date of update: 13.02.2022.]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
- Sytnyk, O. I., Khlevniuk, O. Ya., & Diachenko, S. V. (2018). *Heoturystychni resursy Haivoronskoho raionu Kirovohradskoi oblasti [Geotourism resources of Haivoron district of Kirovohrad region]. Podilski chytannia. Epokha pryronykykh doslidzhen Podillia: istoriia, teoriia, praktyka: mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, m. Kam'ianetsPodilskyi – Podolsk readings. The era of natural sciences Podillya: history, theory, practice: international scientific-practical conference. (324-333). K-PNU im. Ivana Ohiiienka [in Ukrainian].*
- Chyr, N. (2017). *Otsinka suchasnoho stanu ta perspektyv modernizatsii turystychnoi infrastruktury v umovakh rozvytku okremykh ob'iednanykh terytorialnykh hromad Turiiskoho raionu Volynskoi oblasti [Assessment of the current state and prospects of modernization of tourist infrastructure in the conditions of development of separate united territorial communities of Turia district of Volyn region]. Naukovi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Eastern European National University, 9(358), 94-100 [in Ukrainian].*
- Chyr, N. *Otsinka suchasnoho stanu ta perspektyv rozvytku turystychnoi infrastruktury v okremykh ob'iednanykh terytorialnykh hromadakh Volynskoi oblasti [Assessment of the current state and prospects for the development of tourist infrastructure in some united territorial communities of Volyn region]. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka – Scientific notes Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, 2 (43), 107–112 [in Ukrainian].*